

Н.Ф. Васильєва, к.е.н.

**ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ЄВРОСОЮЗУ
В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЙ ЙОГО РОЗВИТКУ:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

В умовах, коли проблеми на фінансових ринках продовжують стримувати динаміку розвитку світової економіки, країни Євросоюзу (далі – ЄС) приділяють усе більше уваги пошуку нових джерел зростання, одним з яких є промполітика, яка забезпечує виробникам стабільні та сприятливі умови праці, надає можливість довгострокового планування своєї діяльності, і створює таким чином стимули для здійснення інвестицій і створення нових робочих місць. Промполітика країн-членів ЄС здійснюється відповідно до вимог національної економіки, але з урахуванням стратегії розвитку економіки ЄС у цілому.

Серед головних завдань стратегічного розвитку України на середньострокову перспективу слід виділити завоювання передових позицій у глобальній конкуренції, вихід на стандарти життя розвинутих європейських країн. Методи досягнення проголошених пріоритетів спрямовані на впровадження інновацій і оптимізацію раціонального використання природних, виробничих і людських ресурсів, що, у свою чергу, потребує розробки принципово нової вітчизняної промполітики, спроможної здійснити перехід економіки країни на шлях

© Н.Ф. Васильєва, 2013

розвитку. Нова промполітика має дозволити науці й високотехнологічним секторам промисловості стати провідними ланками економічного зростання, забезпечити необхідні умови для розвитку виробничого сектору економіки. Тому дослідження європейського досвіду ведення промполітики (особливо враховуючи перспективи входження України у ЄС) актуальне для розробки принципово нових промислових стратегій, для зниження вразливості вітчизняної економіки перед багатьма глобальними викликами (обмеження ресурсів, зміна клімату, старіння населення тощо).

Реалізації промполітики, яку закладено у стратегію розвитку України, приділяється багато уваги. Дослідженню цієї проблеми відведено важливу роль у працях О. Ананьєвої, Н. Антюшиної, В. Белова, О. Білоруса, В. Воронкової, В. Вишневського, Н. Говорової, В. Дементьєва, Л. Збаразської, Ю. Кіндзерського, Є. Калугіної, В. Кондратьєва, Є. Мачка, Ю. Пахомова, О. Татаркіна, Н. Фьодорова, Н. Мусіса, В. Швейцера, Н. Шмельова, Л. Яблонського, Н. Якубовського.

Метою статті є розробка пропозицій, спрямованих на подальший розвиток української промисловості, виходячи з досвіду промполітики ЄС відповідно до стратегій його розвитку (Лісабонської стратегії та Стратегії “Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеохоплюючого зростання”).

Європейський Союз – це унікальне об’єднання країн Європи, які через створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики в різних сферах життєдіяльності мають на меті забезпечити безперервне економічне зростання, соціальний розвиток, згуртованість країн-учасниць щодо формування єдиної зовнішньої політики й політики у сфері безпеки. Це – система із власною історією, інститутами та робочими процесами. В економічній історії ЄС можна визначити чотири періоди його розвитку (табл. 1).

Періоди розвитку ЄС та їх характеристика

Період розвитку ЄС	Характеристика періоду
Перший (1951-1970 рр.)	Високі темпи економічного зростання (у середньому 5% щорічного приросту ВВП), швидкий розвиток економічної інтеграції, підсумком якої стало створення Митного союзу і спільного ринку товарів, а також часткова лібералізація руху послуг, капіталів і робочої сили
Другий (1971-1984 рр.)	ЄС пройшов етапи економічної кризи, стагнації інтеграційних процесів і поступового відновлення динаміки економічної інтеграції
Третій (1985-2004 рр.)	Було реалізовано три масштабні програми – створення єдиного внутрішнього ринку, економічного і валютного союзу (ЕВС) і майже подвійного розширення ЄС
Четвертий (2005 р. – дотепер)	ЄС-28 (у 2012 р. до складу ЄС-27 приєдналася Хорватія) є якісно новим інтеграційним об'єднанням, ніж ЄС-15. За експертними оцінками четвертий період буде складним, суперечливим і довгим

Зараз є всі підстави стверджувати, що створення ЕВС і розширення ЄС на схід були кульмінацією найбільш динамічного й успішного його розвитку.

На етапі становлення ЄС головною метою промполітики було, в основному, збереження промислової структури. Але з роками акцент перемістився на забезпечення умов для справедливої та чесної конкуренції. Сьогодні головною метою промполітики ЄС є підвищення конкурентоспроможності, а головним інструментом – створення таких умов для бізнесу, за яких утримуються основні ринкові свободи й умови чесної конкуренції.

Уперше питання промполітики знайшли своє відображення в Маастрихтській угоді, а нового імпульсу вона набула у березні 2000 р., коли на сесії Європейської Ради у Лісабоні було прийнято курс на створення найбільш конкурентоспроможної й динамічної у світі економіки, що базується на знаннях, здатної до стійкого економічного зростання при нарощуванні кількості й поліпшенні якості робочих місць і забезпеченні більшої соціальної згуртованості. Досягти

поставленої мети передбачалося за умов подальшого підвищення ефективності промислового виробництва, тому що, незважаючи на випереджальне зростання сфери послуг, саме стан промисловості є визначним чинником для досягнення поставленої мети. У вирішенні багатьох питань досягнення поставленої мети важливу роль було відведено поліпшенню політики інформатизації та політики у сфері досліджень і розробок, що активізувало би процес структурних реформ у напрямі підвищення конкурентоспроможності й упровадження інновацій. Цей курс, розрахований на 10 років, дістав назву “Лісабонська стратегія Євросоюзу” [1].

У межах Лісабонської стратегії було сформовано 28 основних і 120 додаткових цілей, досягнення яких планувалося оцінити за допомогою 117 різних показників. У цілому стратегія мала п’ять груп головних цілей: підвищення конкурентоспроможності; створення динамічної економіки, заснованої на знаннях; збільшення зайнятості; забезпечення соціальної згуртованості; поліпшення стану навколишнього середовища.

На думку Президента Європейської Комісії Ж.М. Баррозу, зрив у виконанні Лісабонської стратегії був пов’язаний “з відсутністю не ресурсів, а злагодженого механізму їх реалізації”. Робоча група під керівництвом В. Кока назвала дві основні причини “неуспіху”: 1) недостатнє врахування наслідків реформ, які проводились у деяких країнах-учасниках, у тому числі Німеччині та Франції; 2) характер самого документа, у якому “відповідальність за реалізацію стратегії покладалася на усіх разом і ні на кого окремо” [2]. Але головною причиною стало уповільнення економічного зростання починаючи з 2000 р. у зв’язку із загостренням труднощів у світовій економіці на фоні падіння біржових індексів провідних фінансових центрів світу.

Це спонукало ЄС до оновлення Лісабонської стратегії шляхом ухвалення Програми “Партнерство заради зростання та зайнятості” і Програми дій Союзу, і врахування положень відповідних національних програм у цій сфері, оновлення промполітики, основи якої було викладено у Повідомленні Європейської комісії від 5 жовтня 2005 р. під назвою «За більш

комплексний підхід до промислової політики в рамках Лісабонської стратегії ЄС» [3].

Лісабонську стратегію 2005 р. спростили. Було вилучено такі важливі розділи, як вирішення екологічних проблем і реалізація соціальних програм, формулювання чергових завдань промполітики. У рамках оновленої Лісабонської стратегії 2005 р. передбачалася велика реформа політики державної підтримки, яка мала відкрити більший простір для підтримки інновацій, досліджень і розробок, ризикового капіталу, особливо стосовно малих і середніх підприємств (МСП), а також активізувати зусилля всіх країн-членів ЄС щодо виділення 3% ВВП на НДДКР, вжити потужні стимули до широкого залучення приватного бізнесу до цього через механізм державно-приватного партнерства, збільшити витрати удвічі в межах Сьомої рамкової програми ЄС (7PM) у сфері досліджень і розробок.

Задля внесення змін до чинних угод ЄС і реформування системи управління ЄС-27, зміцнення його ролі й позицій на світовій арені в умовах різких глобальних змін 13 грудня 2007 р. у Лісабоні було підписано Угоду про реформу (офіційно: “Лісабонська угода про внесення змін до Угоди про Європейський Союз і Угоди про заснування Європейського Співтовариства”).

Цей документ мав навести лад у відповідальності за досягнення мети стратегії. У зв’язку із цим у Євросоюзі намагалися створити механізм стеження за реалізацією національних програм реформ, посилити відповідальність і компетенцію різних економічних і соціальних органів на інтеграційному, національному й регіональному рівнях, зокрема введено трирічний цикл управління і звітності, а країни-члени ЄС повинні були кожний рік до початку осені надавати звіти про результати реалізації національних програм.

На практиці цілі Лісабонської стратегії, незважаючи на масштабні заходи щодо активізації процесу її реалізації, станом на кінець 2010 р. так і залишилися нереалізованими. Але незважаючи на це, вжиті у її межах заходи дозволили ЄС краще про-

тидіяти викликам глобалізації й загостренню міжнародної конкуренції. З початку реалізації Лісабонської стратегії спостерігалася ціла низка позитивних змін у напрямках здійснення промполітики. У багатьох секторах вдалося створити реально діючий загальний ринок, що призвело до структурних реформ, які необхідні для створення нових можливостей для бізнесу, підвищення продуктивності праці й розширення ринку. Суттєвого прогресу було досягнуто в таких секторах, як телекомунікації, енергетика, транспорт.

За період 2006-2013 рр. відбулися суттєві зміни в конкурентоспроможності країн-членів ЄС, які виразно вказують на ознаки помірного ослаблення їх конкурентних позицій у глобальному середовищі в цілому (табл. 2). Головним суперником зараз для ЄС є не тільки США, але й Китай, економіка та науково-технологічна потужність якого помітно зросла. Навіть на сьогодні, незважаючи на деяке поліпшення економічної ситуації у ЄС у цілому, вона залишається нестабільною. Лідери країн-членів ЄС у процесі обговорення проблем економічного розвитку Європи дійшли висновку про необхідність консолідації зусиль виходу з кризи і створення умов для стійкого розвитку.

Вирішення цих проблем має дати розроблена нова європейська стратегія економічного розвитку – “Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеохоплюючого зростання”, яку було схвалено в червні 2010 р. на засіданні Європейської Ради у Брюсселі [8, с. 1-4, 11-12]. Заходи нової стратегії доповнилися у формі національних програм реформ. У Стратегії “Європа 2020” встановлено три основних чинники зміцнення економіки ЄС:

1. Розумне зростання: економіка, заснована на знаннях.
2. Стійке зростання: створення економіки на основі доцільного використання ресурсів, поліпшення стану екології та конкуренції, тобто просування ідеї більш доцільного використання природних ресурсів, поліпшення екологічного середовища й конкурентоспроможності в економіці.

Таблиця 2

Рейтинг країн ЄС за індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) серед країн світу¹

Країна	2006-2007 рр.	2008-2009 рр.	2009-2010 рр.	2010-2011 рр.	2011-2012 рр.	2012-2013 рр.
Країни ЄС Західної Європи						
Австрія	–	14	17	18	19	16
Бельгія	–	19	18	19	15	17
Великобританія	10	12	13	12	10	8
Голландія	–	–	–	–	7	–
Греція	47	67	71	83	90	96
Данія	4	3	5	9	8	12
Іспанія	–	29	33	42	36	36
Італія	42	49	48	48	43	42
Кіпр	–	40	34	40	47	58
Люксембург	–	25	21	20	23	22
Мальта	–	52	52	50	51	47
Нідерланди	9	8	10	8	7	5
Німеччина	8	7	7	5	6	6
Норвегія	–	15	14	14	16	15
Португалія	–	43	43	46	45	49
Фінляндія	2	6	6	7	4	3
Франція	–	16	16	15	18	21
Швеція	3	4	4	2	3	4
Країни ЄС Східної Європи						
Болгарія	–	76	76	71	74	62
Польща	48	53	46	39	41	41
Словаччина	37	46	47	60	69	71
Румунія	73	68	64	67	77	78
Угорщина	38	62	58	52	48	60
Хорватія	51	61	72	77	76	81
Чехія	29	33	31	36	38	39
Країни-члени ЄС колишнього СРСР						
Естонія	25	32	35	33	33	34
Литва	39	44	53	47	44	45
Латвія	44	54	68	70	64	55
Країни-конкуренти ЄС						
США	6	1	2	4	5	7
Японія	7	9	8	6	9	10
Китай	54	30	29	27	26	29

¹ Дані гр. 1-6 подано за версією Всесвітнього економічного форуму [4-7].

3. Всеохоплююче зростання: економіка високого рівня зайнятості населення, що прагне до економічного, соціального та територіального об'єднання.

Відповідно до стратегії встановлено такі основні цілі: зростання професійної активності населення до 75% (це означає, що населення віком від 20 до 64 років повинно бути працевлаштовано); збільшення кількості людей із дипломами вищих навчальних закладів до 40%; збільшення інвестицій у дослідження і розробки до 3%; зменшення кількості людей, які живуть у злиднях, на 20 млн; зменшення частки учнів, які покинули школу (вона не має перевищувати 10%); збільшення частки джерел відновлювальної енергії та підвищення енергетичної ефективності.

Для досягнення поставлених цілей Стратегії “Європа 2020” як пріоритетні висунуто сім напрямів, серед яких є напрям “Індустріальна політика, спрямована на глобалізацію”, для реалізації якого передбачено виконання таких заходів: розвиток горизонтального підходу до промполітики, що включає інтелектуальне регулювання, модернізовану систему державних закупівель, правил конкуренції та встановлення стандартів; сприяння розвитку кластерів, що включають МСП; сприяння реструктуризації секторів, що зазнають труднощів, за допомогою режиму державної підтримки ЄС та/або Фонду пристосування до глобалізації; допомога в інтернаціоналізації МСП; перегляд регламентів із метою стимулювання більшої ресурсної ефективності, вирівнювання європейських і світових стандартів для забезпечення конкурентоспроможності; сприяння розвитку соціальної відповідальності корпорацій та ін. [8]. Про дієвість вжитих заходів у різних країнах-членах ЄС свідчать дані про динаміку промислового виробництва країн-членів ЄС (табл. 3).

Найсуттєвішим інструментом реалізації стратегії розвитку країн-учасниць ЄС і її промполітики є багаторічні рамкові програми підтримки наукових досліджень та інновацій, призначення і реалізацію яких визначено в Угоді про заснування

Індекси промислового виробництва країн ЄС, 2005 = 100

Країна	Рік												
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	Країни-члени ЄС Західної Європи												
Австрія	84,8	87,4	88,3	89,9	96,2	100,0	107,1	113,3	115,9	102,2	109,4	116,7	—
Бельгія	86,4	90,2	90,4	93,4	97,9	100,0	103,2	108,6	110,0	96,8	105,2	109,6	—
Німеччина	93,8	93,7	92,6	93,1	97,1	100,0	105,3	111,4	112,1	93,7	104,2	111,9	—
Греція	103,7	100,2	100,5	100,9	101,6	100,0	100,8	103,1	98,8	89,7	83,8	77,0	—
Данія	96,5	97,8	98,8	99,0	97,6	100,0	104,1	102,1	101,0	85,8	87,3	88,9	—
Ірландія	74,8	83,1	89,9	95,0	96,2	100,0	103,0	108,4	106,1	101,3	109,0	109,0	—
Іспанія	97,7	96,6	96,5	97,9	99,8	100,0	103,7	106,2	98,6	82,6	83,4	81,9	—
Італія	104,2	103,3	102,0	100,9	101,8	100,0	103,1	105,8	102,4	83,2	89,0	88,4	—
Кіпр	91,7	96,1	97,7	97,7	99,5	100,0	100,4	105,2	109,9	99,7	97,9	90,0	—
Люксембург	79,9	83,9	88,1	92,7	97,8	100,0	102,2	102,0	96,9	81,3	89,2	86,7	—
Мальта	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Нідерланди	94,5	95,6	96,5	95,3	99,6	100,0	102,0	106,3	107,0	98,8	106,5	105,7	—
Португалія	107,0	109,0	109,6	108,4	103,9	100,0	103,1	103,4	99,2	90,6	92,2	90,2	—
Об'єднане Королівство	103,4	101,9	100,2	99,9	100,8	100,0	100,1	100,6	97,9	89,0	90,9	90,3	—
Фінляндія	94,5	94,6	95,9	95,9	101,0	100,0	110,1	115,2	116,5	95,5	101,0	101,8	—
Франція	99,8	100,6	99,2	98,0	100,0	100,0	100,5	101,8	99,3	86,3	90,7	92,2	—
Швеція	91,9	91,0	91,0	92,4	97,6	100,0	103,1	106,6	103,8	85,1	93,2	98,6	—
	Країни-члени ЄС Східної Європи												
Болгарія	68,6	70,0	73,3	82,9	93,5	100,0	106,0	116,2	117,0	96,6	97,6	103,2	—
Угорщина	76,0	78,8	81,3	86,9	93,6	100,0	109,9	118,6	118,5	97,6	107,9	113,8	—
Польща	76,8	77,5	78,7	85,6	96,5	100,0	112,0	122,5	125,8	121,0	134,4	143,6	—
Румунія	97,8	101,7	101,3	100,5	103,2	100,0	109,3	120,6	123,8	116,9	123,4	130,3	—
Словачка	76,0	78,7	84,2	97,3	100,8	100,0	115,7	135,2	139,5	119,7	141,6	151,7	—
Словенія	86,2	88,7	90,9	92,1	96,6	100,0	105,7	113,3	116,1	95,9	101,9	104,1	—
Хорватія	80,7	85,5	89,7	92,7	95,6	100,0	104,1	109,3	110,6	100,4	99,0	97,8	—
Чеська Республіка	76,7	82,4	85,8	87,2	96,2	100,0	108,3	119,8	117,7	101,6	112,1	119,3	—
	Країни-члени ЄС колишнього СРСР												
Латвія	68,4	75,6	80,8	87,1	93,4	100,0	106,5	107,7	104,3	85,3	98,0	106,8	—
Литва	61,8	69,3	73,9	83,9	93,4	100,0	106,5	109,0	115,1	98,2	104,8	112,6	—
Естонія	62,3	67,8	73,5	81,6	90,1	100,0	109,9	116,9	111,0	84,3	104,2	121,7	—
Україна	61,0	69,6	74,5	86,3	97,0	100,0	106,2	117,1	113,5	88,6	98,3	105,8	103,9

Примітка: «—» — дані відсутні.

Статистична база даних ЄЕК ООН, сформована на основі національних і міжнародних (СНД, Євростат, МВФ, ОЕСР) офіційних джерел [10].

Європейської Спільноти. Вони є також основним інструментом прискорення фінансування досліджень. Заради інтеграції всіх фінансових інструментів підтримки досліджень і інновацій у межах єдиного стратегічного механізму було створено нову програму, яка об'єднала 7РП, Рамкову програму розвитку конкурентного середовища і інновацій і Європейський інститут інновацій і технологій. Ця програма дістала назву “Horizon 2020” [9]. Рамкову програму розвитку конкурентоспроможності й інновацій разом з Європейською мережею підтримки підприємництва перетворено на Програму “Конкурентоспроможність підприємств” (COSME) з бюджетом на 2014-2020 рр. у 2,5 млрд євро, яка буде повністю орієнтована на механізми поліпшення фінансової та інших форм підтримки підприємств.

У цілому пріоритет у програмі “Horizon 2020” буде віддано високоефективним технологіям – еко-, нано-, біо- та інфотехнологіям, зосередженим на вирішенні соціальних і глобальних проблем (“зелена економіка”, енергетика, транспорт, зміни у кліматі та старіння населення). Сприяти реалізації даної програми має створення до 2014 р. Європейського дослідницького простору, що дозволить подолати несприятливі умови, які заважають приватному сектору робити інвестиції в дослідження, розробки й інновації, запобігти фрагментації прикладених зусиль, ліквідувати небажане дублювання витрат і робіт у науково-технічній сфері різними регіонами.

Реалізація програми “Horizon 2020” сприятиме виконанню Стратегії “Європа 2020” та формуванню більш ефективної промислової політики ЄС.

Для розвитку України в цілому, її промислової політики механізми та уроки реалізації Лісабонської стратегії та Стратегії “Європа 2020” мають велике значення й потребують подальшого дослідження.

Висновки. Європейський досвід дозволяє чіткіше уявити всю складність поставленого завдання побудови промполітики,

економіки та суспільства, що базуються на знаннях, реалістичніше формувати цілі, розробляти і запроваджувати відповідні механізми для реалізації стратегії розвитку, тобто не використовувати ті, що виявилися неефективними або малоефективними.

Урахування при формуванні концепції державної економічної політики, зокрема промислової, світових тенденцій інноваційного розвитку, сприятиме більш ефективному використанню та розширеному відтворенню наявного потенціалу зростання економіки країни, підвищенню рівня її конкурентоспроможності у глобальному економічному середовищі.

Більшість інноваційних програм ЄС щодо країн Східного партнерства, до яких належить і Україна, дозволяє нашій країні створити передумови входження до європейського дослідницького простору й упровадження європейських механізмів підтримки інновацій, що діють у рамках єдиного ринку, поширити практику участі українських організацій та дослідницьких структур, наприклад, у межах чинної Сьомої рамкової програми і наступної “Horizon”, що, безумовно, сприятиме оновленню промполітики.

Література

1. Lisbon European Council 23 And 24 March 2000. Presidency Conclusions [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.consslium.-europa.eu/-eudocs/cmsdata/docs/pressdata/en/ec/00100_r1.en0.htm>.

2. Зубченко Л. Лиссабонская стратегия Евросоюза: разочарование и надежды [Электронный ресурс] / Л. Зубченко // Перспективы. Фонд исторического развития. – Режим доступа: <http://www/perspektivy.info/-print/php?-ID=56565>.

3. Сообщение Европейской комиссии от 5 октября 2005 г. «За более комплексный подход к промышленной политике в рамках Лиссабонской стратегии ЕС» [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrialcompetitiveness/files/industry/doc/sec_-2005_-1217_en.pdf.

4. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2012-2013 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/-news/2012/09/05/4949>.

5. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2011-2012 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/-news/state/2011/09/07/3330>.

6. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2009-2010 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/-news/2009/09/08/2166>.

7. Швейцария заняла первое место в рейтинге глобальной конкурентоспособности 2006-2007 гг. // Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2006-2007 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2006/10/10/5035>.

8. European Council 17 June 2010/ Conclusions, Brussels, 17 June 2010, EUCO13/10/ [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ee.europa.eu/europe2020/documents/>.

9. Новая рамочная программа Европейского Союза по научно-техническому и инновационному развитию «Горизонт 2020» с 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com/-seart?btnl=1%27m+Feel>.

10. Индексы промышленного производства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://w3.unece.org/pxweb/dialog/Saveshow.asp?lang=14>.

Надійшла до редакції 20.11.2013 р.